

Nikolai Bolgov, Marina Sinica

**IMAGE OF ROMAN HISTORY IN EARLY BYZANTIUM
(ZOSIM AND IOANN LID)**

The authors of the article analyses works of early Byzantium historians – Zosim and Ioann Lid. An accent on ideological and philosophical principles of their researches is done. The authors gives comparative description of estimations of historians for different sides of state-political development of the Roman empire and Byzantium, historical figures of past and new ages. The authors draw attention to Zosim's and Lid's favour to traditions in their historical outlook, that was represented in their works.

Key words: historiography, estimation, ancient tradition, Zosim, Ioann Lid, Roman state, political order, reforms, paganism.

Микола Болгов, Марина Синиця

**ОБРАЗ РИМСЬКОЇ ІСТОРІЇ В РАННІЙ ВІЗАНТІЇ
(ЗОСИМ ТА ІОАНН ЛІД)**

Автори статті аналізують роботи ранньовізантійських істориків Зосима та Іоана Ліда. Акцентовано увагу на ідейно-філософських принципах їх досліджень. Подана порівняльна характеристика оцінок істориків різних аспектів державно-політичного розвитку Римської імперії та Візантії, історичних діячів минулих та нових часів. Відзначена традиційність історичного світогляду Зосима та Ліда, що прямо відобразилося в їх творах.

Ключові слова: історіографія, оцінка, антична традиція, Зосим, Іоанн Лід, Римська держава, політичний устрій, реформи, язичництво.

Отримано: 16.02.2016.

УДК 930.1(477):94:323.39(438)«16»

Олександр Юга

(Кам'янець-Подільський)

**ПРОБЛЕМА ПОШУКУ ПОЛІТИЧНОЮ ЕЛІТОЮ
РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ ШЛЯХІВ РОЗВ'ЯЗАННЯ
«УКРАЇНСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ» В СЕРЕДИНІ XVII ст.
В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ**

В статті аналізуються праці вітчизняних дослідників, в яких автори торкалися проблеми пошуку річпосполитською політичною елітою в середині XVII століття різноманітних шляхів та засобів розв'язання «української проблеми».

Ключові слова: політична еліта, Річ Посполита, «українська проблема», українська історіографія.

В українській історіографії на сьогоднішній день відсутні спеціальні праці, в яких би вивчався комплекс питань, пов'язаний з пошуком політичною елітою Речі Посполитої шляхів розв'язання «української проблеми» впродовж 1648 – першої половини 1659 рр. Існують лише окремі вивчені аспекти, проте відсутня цілісна панорама політики річпосполитської еліти. Відтак, мета

даної статті полягає в тому, щоб з'ясувати, в якій мірі вітчизняні дослідники різних періодів торкалися названої проблеми.

Відзначимо, що вперше факт існування в середовищі політичної еліти Речі Посполитої в середині XVII ст. двох «партій», які по-різному підходили до розв'язання «козацького питання», констатував анонімний автор «Історії Русів». Представники однієї з них відзначалися «прихильністю до миру» з козацтвом та належали до найближчого оточення короля Владислава IV. Іншу автор характеризував як «супротивну Королеві партію із чиновників польських, під'юджувану князем Яремою Вишневецьким», представники якої з обуренням відкидали мирні наміри короля¹.

Д. Бантиш-Каменський відзначив протилежність позицій М. Потоцького і Я. Вишневецького, схильних до збройної розправи з повстанцями, та А. Киселя й Є. Оссолінського, які дотримувалися поміркованої політики². Автор вказував на відсутність єдності в середовищі польсько-литовської політичної еліти у виробленні політики щодо козацької України під час засідань сейму³.

М. Маркевич у праці «Історія Малоросії» звернув увагу на протилежність позицій А. Киселя, що «прагнув примирити обидві сторони»⁴, та Яреми Вишневецького й «інших магнатів», які «не хотіли навіть слухати про мир» з козацькою Україною⁵. Автор відзначав неоднозначність сприйняття в середовищі польської еліти Зборівського договору й проблему його затвердження сеймом⁶ та зміцнення у внутрішньополітичному житті Речі Посполитої, після смерті в серпні 1650 р. канцлера Є. Оссолінського, позицій прихильників мілітарного курсу щодо Війська Запорозького⁷. Дослідник звернув увагу на заходи річпосполитських урядовців в напрямі розриву відносин козацької України з Московською державою після прийняття Б. Хмельницьким на початку 1654 р. царської протекції⁸, фрагментарно висвітлював політику владних кіл Речі Посполитої щодо козацької України в умовах війни зі Швецією⁹.

Один з основоположників народницького напрямку в історіографії М. Максимович відзначив розбіжності під час козацького повстання 1648 р. в позиціях короля Владислава IV, який «сам заохочував козаків захищати озброєною рукою свої права від поляків» та більшості «вельможних польських панів»¹⁰. Звернув увагу на відмінність поглядів А. Киселя та Я. Вишневецького, який «був злішим, ніж поляки, у переслідуванні козацтва та всіх православних»¹¹.

Значну увагу даній проблемі приділив видатний вчений М. Костомаров, який відзначав наявність в середовищі політичної еліти Речі Посполитої «груп» та «партій», які по-різному сприймали революційні події в Україні, а відтак пропонували різні шляхи розв'язання «української проблеми». Історик підкреслював несприйняття «деякими панамі... дружлюбного поводження з козаками», підкреслював розбіжності позицій угруповань Є. Оссолінського та Я. Вишневецького. Автор торкнувся ролі дипломатичних заходів еліти Речі Посполитої у справі досягнення розриву відносин козацької України з Московською державою

після 1654 р. та повернення першої під владу польського короля¹². Одним з перших простежив процес укладення Гадяцького договору, визначивши найбільш суперечливі питання, зокрема ліквідації унії¹³, а також дискусії в середовищі еліти Речі Посполитої навколо його ратифікації¹⁴.

В. Антонович найбільшою помилкою польського уряду в його політиці щодо Війська Запорозького вважав те, що він дбав «тільки про шляхетський стан», ігноруючи інтереси «решти людности», чим викликав «ворожі відносини до себе»¹⁵. Автор відзначав, що у 1648 р., з розгортанням козацького повстання, шляхта лише тоді активно взялася формувати військо, коли «почула, що се діло (повстання) не державне, не політичне, а станове»¹⁶. Підкреслив пасивність на початку козацького повстання Я. Вишневецького, який вирішив «помогти своїм братам-шляхтичам» лише після того, як побачив його швидке розростання¹⁷. Найбільшою перешкодою в польсько-українських переговорах впродовж національно-визвольної боротьби В. Антонович вбачав в тому, що польська сторона «уважала козаків не за окремих стан, а за звичайне наемне військо»¹⁸. Зупиняючись на Гадяцькому договорі, відзначив, що «Польща робила для України великі уступки на національним полі»¹⁹, проте, не простежив подальшої долі угоди.

Важливі аспекти досліджуваної в роботі проблеми висвітлені у фундаментальній праці М. Грушевського «Історія України-Руси»²⁰. В ній звернено увагу на комплекс питань, пов'язаних зі ставленням представників різних угруповань польсько-литовської політичної еліти до українських подій («боротьба магнатських партій») та їх впливу на офіційну політику уряду Речі Посполитої. Ведучи мову про «прихильників мирової політики супроти козаків», зауважував, що вони «рішучо осуджували криваві виступи (протівників компромісової політики), що вносили непотрібне, погибельне роз'ярнення в козацькі ряди». Прийшов до висновку, що «з польської сторони тягом давано приводи до тривожного й дразливого настрою в війську (Запорозькому – О.Ю.)». Дотримуючись позитивістської методології, автор часто подавав у тексті своєї праці цілі листи польського короля, урядовців різного рівня та шляхти, що дозволяє з'ясувати бачення ними шляхів врегулювання конфлікту Речі Посполитої з козацькою Україною.

Засновник державницького напрямку в історіографії В. Липинський²¹ звернув увагу на зміну після 1649 р. тактики уряду Речі Посполитої у розв'язанні «української проблеми» – «вже не Яремами Вишневецькими усмирати збунтованих хлопів, а в союзах з сусідніми державами шукати помочі й військової підмоги проти своєї «провінції»²². Щодо питання трактування сутності подій національно-визвольної боротьби на теренах України впродовж 1648-1657 рр. як «козацької» чи «української проблеми» для владних кіл Польсько-Литовської держави, чітко відзначив, що «справа козацька за Б. Хмельницького втратила свій попередній характер внутрішньої справи польської Річпосполитої». Аргументував свою думку тим, що Військо Запорозьке було вже

не станом суспільства Речі Посполитої, а окремою державою, яка нічого спільного, окрім державного кордону, з Річчю Посполитою не мала²³. В. Липинський розкривав також конкретні заходи річ-посполитських урядовців упродовж 1648-1657 рр. в справі утримання під своєю владою козацької України²⁴.

Позицій представників політичної еліти Речі Посполитої у вирішенні «української проблеми» в середині XVII ст. торкнулися у своїх працях також В. Герасимчук²⁵, М. Кордуба²⁶, О. Терлецький²⁷. Так, В. Герасимчук звернув увагу на різницю в поглядах й позиціях у «козацькому питанні» М. Потоцького, А. Киселя та короля Яна Казимира²⁸. Вперше побачив існування кількох варіантів Гадяцького договору та різницю між ними²⁹. М. Кордуба відзначив зміни в політиці короля та окремих урядовців Речі Посполитої щодо Війська Запорозького з початком 1656 р. в напрямку пошуку порозуміння з ним, що завершилося укладенням Гадяцького договору³⁰. О. Терлецький наголосив на радикальних настроях у 1648 р. М. Потоцького, М. Калиновського та Я. Вишневецького, які прагнули «найскорше вдарити на козаків»³¹. Окремо відзначив помірковану позицію восени 1648 р. Яна Казимира³².

В радянській історіографії заходів річпосполитських урядовців у розв'язанні «української проблеми» в середині XVII ст. опосередковано торкалися М. Петровський³³, В. Голобуцький³⁴, І. Крип'якевич³⁵, О. Апанович³⁶, Ф. Шевченко³⁷. Так, І. Крип'якевич звернув увагу на існування розбіжностей в поглядах різних польських урядовців, зокрема М. Потоцького³⁸, Я. Вишневецького³⁹, А. Киселя⁴⁰, а також новообраного короля Яна Казимира⁴¹. І все ж, основна увага автора була зосереджена на різних аспектах національно-визвольної і соціальної боротьби, відтак політика владних кіл Речі Посполитої представлена дуже фрагментарно.

Із сучасних дослідників, які звертали увагу на окремі аспекти політики еліти Речі Посполитої щодо козацької України, необхідно відзначити В. Брехуненка, А. Бульвінського, В. Газіна, В. Горобця, А. Гурбика, О. Гуржія, П. Кулаковського, Ю. Мицька, В. Сергійчука, В. Смоля, В. Степанкова, Я. Федорука, Т. Чухліба, Н. Яковенко та ін. Чи не на найбільшу увагу в цьому плані заслуговує науковий доробок В. Смоля і В. Степанкова, які в контексті розгляду державотворчих процесів в Україні XVII ст., зокрема періоду Б. Хмельницького та І. Виговського, торкалися і питання ставлення польсько-литовської політичної еліти щодо українських подій. Так, дослідники відзначають розбіжності в середовищі останньої щодо шляхів розв'язання «української проблеми». Аналізуючи перспективи реалізації кожного з них⁴², подають характеристику офіційної позиції варшавського двору щодо ситуації в козацькій Україні⁴³, звертають увагу на розгляд української проблематики сеймом⁴⁴. Важливим для нашого дослідження є висновок згаданих дослідників щодо того, що польська правляча верхівка ще до 1648 р., проігнорувавши появу нових політичних реалій на теренах України, зробила ставку на використання виключно силових ресурсів, що не розв'язувало складних проблем, а

лише породжувало ненависть до існуючої в Речі Посполитій політичної системи⁴⁵. Це багато в чому пояснює позицію частини політичної еліти уже з початком відомих подій у 1648 р. Слушним в цьому плані є зауваження науковців про те, що польські правлячі кола не виявили політичної мудрості у справі визнання за українським народом права на свою державність⁴⁶, що, зрозуміло, прирікало обидві сторони на виснажливу війну.

Ю. Мицик у монографії, присвяченій діяльності І. Виговського, звернув увагу на ставлення політичної еліти Речі Посполитої до Гадяцького договору. Основною причиною несприйняття редакції тексту угоди від 16 вересня 1658 р. та затвердження на сеймі в травні 1659 р. зміненої редакції дослідник називає «потужний тиск римської курії в релігійному питанні». Про ратифікований текст договору говорить як про значно гірший варіант, ніж той, що було узгоджено в Гадячі⁴⁷.

В. Брехуненко в контексті розгортання подій 1648 р. згадав про заходи М. Потоцького й А. Киселя, які «тримали руку на пульсі подій в Україні»⁴⁸. В одній з найновіших своїх праць визначив принципову відмінність в реакції варшавських політиків на заходи Б. Хмельницького у 1648 р. від їх ставлення до поведінки козацьких ватажків попередніх часів. На його думку, вона полягала в усвідомленні загрози для Речі Посполитої з боку повстанців у вигляді їх бажання мати «окреме козацьке князівство»⁴⁹. Дослідник звернув увагу також на існування розбіжностей між литовськими та коронними урядовцями в «українській політиці»⁵⁰. Гадяцький договір 1658 р. історик називає «вмотивованою відповіддю на виклики часу», на яку польська політична еліта спромоглася, будучи «припертою до стіни болючими реаліями». Причиною ж краху домовленостей у Гадячі вважає те, що «шляхту так і не протверезило відчуття прірви, над якою нависла Річ Посполита»⁵¹.

А. Бульвінський звернув увагу на послаблення з початком у 1648 р. Української революції військово-політичної міцї Речі Посполитої⁵². Розкрив сприйняття українських подій окремими польськими урядовцями (Б. Лещинським, М. Потоцьким) та шляхтою⁵³; також згадав про польсько-український переговорний процес 1658 р. й непоступливу позицію польських комісарів⁵⁴. Не обійшов мовчанкою й існування «польської воєнної партії» та її спроби в 1658 р. «порушити західний кордон України під час загострення ситуації на Лівобережжі»⁵⁵.

В. Горобець, висвітлюючи стосунки українського уряду з Москвою та Варшавою напередодні та після Переяслава 1654 р., відзначає небажання польської сторони шукати політичний компроміс з керівництвом Війська Запорозького. На його думку, в значній мірі це зумовлювалося трактуванням польськими політиками «української проблеми» виключно в якості внутрішньої проблеми Речі Посполитої⁵⁶. В якості поштовху для річпосполитської еліти до дипломатичних переговорів, які завершилися укладенням Гадяцького договору, називається ускладнення геополітичного становища Речі Посполитої у зв'язку з утворенням

наприкінці 1656 р. Раднотської коаліції⁵⁷. Принципове несприйняття політичною елітою Речі Посполитої змісту Гадяцького договору 1658 р. та курс на внесення бажаних для польської сторони змін В. Горобець пояснює тим, що «українським козакам у планах польського уряду відводилася досить поважна роль, але при цьому абсолютно нехтувалися їх інтереси»⁵⁸.

Т. Чухліб, досліджуючи процес міжнародного утвердження Українського гетьманату, також звернув увагу на ставлення представників політичної еліти Речі Посполитої до подій на теренах козацької України та їх заходи у розв'язанні «української проблеми» впродовж 1648-1659 рр.⁵⁹. Так, характеризуючи стосунки між Українським гетьманатом і Річчю Посполитою, відзначив, що з 1649 р. мова йшла вже не про відновлення «дідичних» річпосполитських сюзеренно-васальних стосунків, а встановлення відносин у рамках «протектор» (Річ Посполита) – «підданий» (Український гетьманат), з чим король та політична еліта не могли погодитися. Їх позицію пояснив тим, що в разі невиконання сюзереном-протектором умов українців, васально залежна козацька держава могла цілком законно відмовитися від захисту польського короля й Речі Посполитої⁶⁰. Відзначив стурбованість польських урядових державотворчою діяльністю Б. Хмельницького, який в їх очах «робив себе володарем чи князем»⁶¹. Не оминув увагою і договорів, укладених між Річчю Посполитою і козацькою Україною впродовж 1648-1659 рр.

Позиції польської політичної еліти щодо «проблеми України» в процесі віленських переговорів 1656 р. торкнувся Я. Федорук. Зокрема, відзначив згоду польського короля надати Б. Хмельницькому амністію, пробачити козакам «усі злочини» та прийняти умови Зборівського договору за основу відносин Речі Посполитої з Україною. Детально з'ясовано польсько-російські дискусії навколо питання лінії кордону між Річчю Посполитою й козацькою Україною. Автором підкреслено той факт, що в липні 1656 р., коли у Варшаві вироблялася інструкція послам на комісію, «загальна опінія при коронному дворі була такою, що на засіданнях з московськими послами Красінський (керівник польської делегації на переговорах – О.Ю.) повинен відштовхуватися, передусім, від українсько-польського кордону за Білоцерківським договором»⁶².

В. Газін у своїх публікаціях розкрив позицію щодо розв'язання «української проблеми» у другій половині 50-х рр. XVII ст. таких представників «партії миру» в середовищі річпосполитської політичної еліти як С. Беневський і Я. Лещинський, а також політику Варшави щодо козацької України у 1658-1659 рр.⁶³.

Окремі аспекти політики урядовців Речі Посполитої щодо козацької України впродовж 1651-1657 рр. висвітлені в публікаціях А. Гурбика⁶⁴. Зокрема, відзначено відмінності в позиціях навесні 1651 р. литовського гетьмана Я. Радзивіла та коронного гетьмана М. Потоцького⁶⁵, згадано про помірковану позицію щодо Війська Запорозького влітку 1657 р. коронного підчашого Я. Замоїського⁶⁶.

П. Кулаковський, відзначаючи позицію короля і його оточення навесні 1659 р. щодо затвердження Гадяцького договору, звернув увагу на «серйозні промахи щодо козацького питання». Заходи річпосполитської політичної еліти щодо винагородження прибулих на засідання сейму українських послів шляхетством і маєтностями (з метою пом'якшення їх позицій щодо внесення змін в первісний текст угоди) вважає не стільки продуманим планом Варшави, скільки «виявом вже традиційної її безпорадності, коли йшлося про вирішення ключових для життя держав питань»⁶⁷.

Проблеми внутрішньополітичного становища Речі Посполитої в середині XVII ст. окреслила Н. Яковенко. До основних з них, які «нівечили державний організм», віднесла «слабкість короля та його адміністрації, політичну корупцію і падіння свідомості публічних обов'язків серед широких кіл шляхти, прикритої гучними тирадами про патріотизм і золоті шляхетські вольності». Відзначила «гострі дебати між представниками поміркованої і войовничої партій» щодо врегулювання конфлікту з Військом Запорозьким, позицію й заходи М. Потоцького, М. Калиновського, А. Киселя. Канцлера Є. Оссолінського охарактеризовано як «тверезо наставленого до козацької проблеми» політика⁶⁸.

Отже, серед здобутків вітчизняних дослідників у вивченні «української політики» еліти Речі Посполитої в середині XVII ст. відзначимо започаткування висвітлення розбіжностей між річпосполитськими урядовцями в підходах до врегулювання польсько-українського протистояння, фрагментарно з'ясовано офіційну позицію варшавського двору щодо ситуації в козацькій Україні на різних хронологічних етапах періоду 1648-1659 рр., висвітлено окремі аспекти обговорення української проблематики на засіданнях сейму, звернено увагу на ставлення представників політичної еліти Речі Посполитої до умов Гадяцького договору 1658 р., існування декількох його варіантів та різницю між ними.

Водночас, аналіз вітчизняної історіографії засвідчує, що до сьогоденішнього дня дослідники не створили окремого комплексного дослідження «української політики» еліти Речі Посполитої впродовж 1648-1659 рр. через призму поглядів і дій її основних представників, відсутні визначення відмінностей інструментарію існуючих угруповань еліти в проведенні політики щодо козацької України та її періодизація, а також не вивчено причини провалу політики як поміркованого, так і радикального варіантів розв'язання «української проблеми».

Примітки:

1. Історія Русів / український переклад Івана Драча. – К. : Радянський письменник, 1991. – С. 129-130.
2. Бантыш-Каменский Д. История Малой России / Д. Бантыш-Каменский. – М. : Тип. Семена Селивановского, 1830. – Ч. 1. – С. 234-235, 249-250, 246-247, 252.
3. Там само. – С. 278, 282-284.
4. Маркевич Н. История Малороссии. – М., 1842. – Т. 1. – С. 200.

5. Там само. – С. 201.
6. Там само. – С. 260.
7. Там само. – С. 263.
8. Там само. – С. 346-347.
9. Там само. – С. 359-378.
10. Максимович М.А. Собрание сочинений / М.А. Максимович. – К., 1876. – Т. 1. – С. 261.
11. Там само. – С. 271.
12. Костомаров Н.И. Исторические монографии и исследования / Н.И. Костомаров. – СПб. : Типог. А.Траншеля, 1872. – Т. 2. – С. 108-118.
13. Там само. – С. 126-134.
14. Там само. – С. 169-185.
15. Антонович В. Коротка історія Козаччини / В. Антонович. – 2-е вид. – Коломия : Галицька Накладня Я. Оренштайна, 1912. – С. 67.
16. Там само. – С. 107.
17. Там само. – С. 99.
18. Там само. – С. 121.
19. Там само. – С. 145.
20. Грушевський М.С. Історія України-Руси / М.С. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1995. – Т. VIII: 1626-1650. – 856 с.; 1996. – Т. IX. – Ч. 1: 1650-1654. – 880 с.; 1997. – Т. IX. – Ч. 2: 1654-1657. – 776 с.; 1998. – Т. X: 1657-1658. – 408 с.
21. Липинський В. Україна на переломі 1657–1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім столітті / В. Липинський. – Відень, 1920. – 304 с.; Lipiński W. Stanisław Michał Krzyczewski. Z dziejów walki szlachty ukraińskiej w szeregach powstańczych pod wodzą Bohdana Chmielnickiego / W. Lipiński. – Kijów / Kraków, 1912.
22. Липинський В. Україна на переломі 1657-1659... – С. 21.
23. Там само. – С. 181-182.
24. Там само. – С. 20, 41, 51-52, 193.
25. Герасимчук В. Виговщина і Гадяцький трактат / В. Герасимчук // Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка (ЗНТШ). – Львів, 1909. – Т. 87. – С. 5-36.
26. Кордуба М. Боротьба за польський престіл по смерті Володислава IV / М. Кордуба // Жерела до історії України-Руси. – 1911. – Т. 12; Його ж. Між Замостям та Зборовом (Сторінка зносин Семигороду з Україною і Польщею) // ЗНТШ. – 1922. – Т. 133. – С. 39-56; Його ж. Проба австрійського посередництва між Хмельницьким і Польщею // ЗНТШ. – 1908. – Т. 84. – С. 5-32.
27. Терлецький О. Історія Української держави. Козацька доба / О. Терлецький. – Львів, 1924. – С. 71-167.
28. Герасимчук В. Виговщина і Гадяцький трактат... – С. 12, 17.
29. Там само. – Т. 88. – С. 23-40; Т. 89. – С. 46-71.
30. Кордуба М. Проба австрійського посередництва... – С. 6-8, 20-31.
31. Терлецький О. Історія Української держави... – С. 75, 79.
32. Там само. – С. 81.
33. Петровський М. Визвольна війна українського народу проти гніту шляхетської Польщі і приєднання України до Росії (1648-1654 рр.) / М. Петровський // Нариси з історії України. – Вип. IV. – К., 1939.
34. Голобуцький В. Дипломатическая история Освободительной войны украинского народа 1648-1654 гг. / В. Голобуцький. – К., 1962; Його ж. Між Замостям і Зборовом (листопад 1648 – серпень 1649 рр.) / В.О. Голобуцький // Доповіді наукової сесії, присвяченої 300-річчю воз'єднання України з Росією. – К., 1954.

35. Крип'якевич І.П. Богдан Хмельницький. – К., 1954; 2-е вид., виправ. і доп. – Львів, 1990; Його ж. До питання про національну самосвідомість українського народу в кінці XVI – на початку XVII ст. // УІЖ. – 1966. – № 2. – С. 82-84.
36. Апанович Е.М. Победы украинского народа над польско-шляхетскими войсками на начальном этапе освободительной войны (1648 г.) / Е.М. Апанович // Воссоединение Украины с Россией : сб. статей. – К., 1954. – С. 145-177; Й ж. Розповіді про запорозьких козаків. – К., 1991.
37. Шевченко Ф.П. Дипломатична служба на Україні під час Визвольної війни 1648-1654 рр. (1964) / Ф.П. Шевченко // Історичні джерела та їх використання. – К., 1964. – Вип. 1. – С. 81-113; Його ж. Політичні та економічні зв'язки України з Росією в середині XVII ст. – К. : Вид-во АН УРСР, 1959. – 500 с.
38. Крип'якевич І.П. Богдан Хмельницький / І.П. Крип'якевич. – К. : АН УРСР, 1954. – С. 112, 124-125, 174, 187, 335.
39. Там само. – С. 139.
40. Там само. – С. 130-131, 335-336.
41. Там само. – С. 155-156.
42. Смолій В.А. Богдан Хмельницький. Соціально-політичний портрет / В.А. Смолій, В.С. Степанков. – К. : Либідь, 1995. – С. 89-93, 128-130, 153, 267; Смолій В. Богдан Хмельницький / В.А. Смолій, В.С. Степанков. – К. : Видавничий дім Альтернативи, 2003. – С. 104, 188, 216, 220; Смолій В., Степанков В. Українська національна революція... – К., 2009. – С. 82-83, 90.
43. Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький. Соціально-політичний портрет... – С. 113-115, 130, 178, 187-188, 203-206, 216, 224-226, 233-234, 237-240, 300-301, 381, 394, 412, 426-428, 473, 486, 538-539, 566; Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. – К. : Видавничий дім Альтернативи, 2003. – С. 132-133, 172-173, 196, 312-313, 354-355; Смолій В., Степанков В. Українська національна революція... – С. 91, 100, 105-106, 116-117, 119, 121.
44. Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький. Соціально-політичний портрет... – С. 145-147, 207-208, 260-262, 455-456, 512-513; Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. – К. : Видавничий дім Альтернативи, 2003. – С. 151-153, 182-183, 211-212, 267-268, 334; Смолій В., Степанков В. Українська національна революція... – С. 120.
45. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція... – С. 77.
46. Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький. Соціально-політичний портрет... – С. 146.
47. Мицик Ю. Геґман Іван Виговський / Ю. Мицик. – К., 2004. – С. 45.
48. Брехуненко В. Московська експансія і Переяславська рада 1654 року / В. Брехуненко. – К., 2005. – С. 201-203; Його ж. Східна брама Європи. Козацька Україна в середині XVII – XVIII ст. / В. Брехуненко. – К. : Темпора, 2014. – С. 58.
49. Брехуненко В. Східна брама Європи... – С. 74.
50. Там само. – С. 86.
51. Там само. – С. 168, 170, 173.
52. Бульвінський А. Українсько-російські взаємини 1657-1659 років в умовах цивілізаційного розмежування на Сході Європи / А. Бульвінський. – К., 2008. – С. 87.
53. Там само. – С. 123-124.
54. Там само. – С. 210-214; 273.
55. Там само. – С. 229.

56. Горобець В. Еліта козацької України в пошуках політичної легітимізації: стосунки з Москвою та Варшавою, 1654-1665 / В. Горобець. – К. : Інститут історії України, 2001. – С. 60-62.
57. Там само. – С. 183.
58. Там само. – С. 206.
59. Чухліб Т.В. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648-1714 рр. / Т.В. Чухліб. – 2-е вид., доопрац. – К. : Арістей, 2005. – С. 30-100.
60. Там само. – С. 59-60.
61. Там само. – С. 62.
62. Федорук Я.О. Вієнський договір 1656 року: Східноєвропейська криза і Україна у середині XVII століття / Я. Федорук. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – С. 456-500.
63. Газін В.В. Між Гадячем та Переяславом: Москва та Варшава в боротьбі за Україну в 1658-1659 рр. / В.В. Газін // Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи : зб. наук. пр. / [редкол.: В.С. Степанков (головн. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – Вип. 4. – С. 87-102; Його ж. Станіслав Казімеж Беневскій в польсько-українському політичному діалозі другої половини XVII ст. / В.В. Газін // Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи : зб. наук. пр. / [редкол.: В.С. Степанков (головн. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. – Вип. 3. – С. 103-110; Його ж. Ян Лещинський і його концепція вирішення «українського питання» в другій половині 50-х рр. XVII ст. / В.В. Газін // Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи : зб. наук. пр. / [редкол.: В.С. Степанков (головн. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2011. – Вип. 2. – С. 100-109.
64. Гурбик А. Основні етапи та наслідки походу українських військ в Польщу 1657 р. / А. Гурбик // Terra cossacorum: студії з давньої та нової історії України : наук. зб. на пошану доктора історичних наук, проф. Валерія Степанкова. – К. : Інститут історії України НАНУ, 2007. – С. 196-222; Його ж. Похід військ Раднотської коаліції на Варшаву та повернення на Україну (1657 рік) // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). – К. : Інститут історії України НАН України, 2006. – Вип. 6. – С. 281-307; Його ж. Українське військо у війні Раднотської коаліції проти Польщі: від Кракова до Бреста // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). – К. : Інститут історії України НАН України, 2005. – Вип. 5. – С. 315-334.
65. Гурбик А. Український Гетьманат та Велике князівство Литовське у військово-політичному протистоянні 1651 р.: Друга Лоевська битва // Ukraina Lithuanica : студії з історії Великого князівства Литовського / ред. кол.: М. Котляр (гол. ред.) ; НАН України. Інститут історії України. – К. : Інститут історії України, 2015. – Т. III. – С. 141-142.
66. Гурбик А. Похід військ Раднотської коаліції ... – С. 291-293.
67. Кулаковський П. Козацьке посольство на сейм 1659 року / П. Кулаковський // Гадяцька унія 1658 року / редкол. П. Сохань, В. Брехуненко та ін. – К., 2008. – С. 109-127.
68. Яковенко Н.М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття / Н.М. Яковенко. – К. : Генеза, 1997. – С. 204-249.

Oleksandr Yuga

A PROBLEM OF SEARCH OF POLAND OF WAYS OF DECISION OF THE «UKRAINIAN PROBLEM» A POLITICAL ELITE IS IN A MIDDLE XVII OF CENTURY IN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY

Labours of home researchers, in that authors touched problems of search the Polish political elite in a middle XVII of century of various ways and facilities of decision of the «Ukrainian problem», are analysed in the article.

Key words: political elite, Rich Pospolita, «Ukrainian problem», Ukrainian historiography.

Александр Юга

ПРОБЛЕМА ПОИСКА ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЭЛИТЫ РЕЧИ ПОСПОЛИТОЙ ПУТЕЙ РЕШЕНИЯ «УКРАИНСКОЙ ПРОБЛЕМЫ» В СЕРЕДИНЕ XVII СТ. В УКРАИНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

В статье анализируются труды отечественных исследователей, в которых авторы касались проблемы поиска политической элитой Речи Посполитой в середине XVII века разнообразных путей и средств решения «украинской проблемы».

Ключевые слова: политическая элита, Речь Посполитая, «украинская проблема», украинская историография.

Отримано: 12.04.2016.

УДК 930(477)«18»:94(44)«04/16»

Сергій Лиман
(Харків)

ІСТОРІЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ФРАНЦІЇ В ПРАЦЯХ УЧЕНИХ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

У статті розглядається вивчення істориками імператорського Харківського університету (1805-1917 рр.) різних проблем середньовічної історії Франції. Підкреслюється, що вибір тематики їх досліджень (політичні, ідеологічні, юридичні, фінансові аспекти феодальної монархії) пояснюється їх поглядами на прогресивну роль французької королівської влади у Середні віки, а вивчення історичної науки Франції в цілому та оцінки творчості окремих її представників – високим рівнем медієвістики цієї країни.

Ключові слова: медієвістика, Франція, історія, історіографія, Середні віки, Харківський університет.

Упродовж XIX – початку XX ст. долі Франції та Російської імперії були досить тісно пов'язані. Їх взаємовплив на різних етапах апіорі мав різний характер: від запеклих загальноєвропейських воєн і формування образу ворога до міцного, як адрианівській шолом, військово-політичного союзу, від синих наполеонівських мундирів, порваних «об російські багнети», до зведення величного Олександрівського мосту – перлини Парижу. Французька мода, література, мова, якою легко володіло російська освічена громадськість, істотно доповнювали інтерес до історичного ми-